

تحليل داستانى عناصر
بنى آدم محمود دولت آبادى

مؤلفان

حسن بساک - زهرا قاسمى

انتشارات عالی نگار

۱۳۹۸

- سرشنا: ۴ : بساک، حسن، ۱۳۴۵ -
- عنوان: ۵ : تحلیل عناصر داستانی بنی‌آدم محمود دولت‌آبادی/مولف حسن بساک،
- پدیدور: ۶ : زهرا قاسمی؛ ویراستار علمی صدیقه سلیمانی.
- مشخصات نشر: ۷ : تهران: عالی‌نگار، ۱۳۹۸.
- مشخصات: ۸ : ۱۵۶ص.
- ظاهری: ۹
- شابک: ۱۰ : ۹۷۸-۶۲۲-۹۰۶۵۵۵۳
- وضعیت فهرست نویسی: ۱۱ : جی‌ا
- موضوع: ۱۲ : دولت‌آبادی، محمود، ۱۳۱۹ - . بنی‌آدم -- نقد و تفسیر
- موضوع: ۱۳ : داستان‌های فارسی -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد
- موضوع: ۱۴ : Persian fiction -- History and criticism -- ۲۰th century
- موضوع: ۱۵ : داستان‌های فارسی -- سده ۱۴ -- داستانی، پیرنگ‌ها، و غیره
- موضوع: ۱۶ : Persian fiction -- Stories, plots, etc
- شناسه افزوده: ۱۷ : قاسمی، زهرا، ۱۳۵۳ -
- شناسه افزوده: ۱۸ : سلیمانی، صدیقه، ۱۳۵۲ - ، ویراستار
- رده بندی کنگره: ۱۹ : PIR۸۰۴۷
- رده بندی دیویی: ۲۰ : ۸۴۳/۶۲۰۹
- شماره کتابشناسی: ۲۱ : ۶۰۸۸۲۱۷
- ملی: ۲۲

بساک ، حسن ، ۱۳۴۵ :

سرشناسه

حسن بساک - زهرا قاسمی :

عنوان و نام پدید آورنده

ت. ا. ا. ، عالی نگار ، ۱۳۹۸ :

مشخصات ناشر

دکتر صدیقہ بیانی :

ویراستار علمی

نازنوش تیمورتاش :

ویراستار ادبی

۱۵۶ ص :

مشخصات ظاهری

۹۷۸-۶۲۲-۹۵۴۵۵-۵-۳ :

شابک

تحلیل داستانی عناصر بنی آدم محمود دولت آبادی

مؤلفان

حسن بساک - زهرا قاسمی

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ اول: ۱۳۹۸

انتشارات: مالی نگار

خوشنویس و راج جلد: وحید ولی محمدی

شابک: ۹۶۴-۶۲۱-۹۵۷۵۵-۵-۳

تهران: خیابان شهید بهشتی، خیابان پاکستان، کوچه حافظی، پلاک ۱۶، واحد ۲

تلفکس: ۸۸۵۳۱۶۷۷

Email: aali_negar@yahoo.com

	مقدمه.....
۱۸	گفتار اول- محمود دولت آبادی، زندگی و آثار او
۱۹	۱-۱. زندگی نامه محمود دولت آبادی.....
۱۹	۲-۱. ویژگیهای نویسندگی دولت آبادی.....
۲۰	۳-۱. آثار محمود دولت آبادی.....
۲۲	۴-۱. بنی آدم و اهمیت آن.....
۲۳	گفتار دوم - ادبیات داستانی
۲۴	۱-۲. ادبیات داستانی.....
۲۴	۲-۲. قصه.....
۲۵	۳-۲. رمانس.....
۲۵	۴-۲. داستان.....
۲۷	۵-۲. رمان.....
۲۸	۶-۲. داستان کوتاه.....
۲۸	۱-۶-۲. تعریف داستان کوتاه.....
۲۸	۲-۶-۲. ویژگیهای داستان کوتاه.....
۲۹	۳-۶-۲. انواع داستان کوتاه.....
۲۹	۴-۶-۲. تفاوتهای داستان کوتاه با رمان.....
۳۱	گفتار سوم - پیرنگ و عناصر ساختاری آن
۳۲	۱-۳. پیرنگ (طرح).....
۳۳	۱-۲-۳. انواع پیرنگ.....
۳۴	۲. ۳. عناصر ساختاری طرح یا پیرنگ.....
۳۴	۱-۲-۳. شروع.....
۳۴	۲-۲. ۳. ناپایداری.....
۳۵	۳-۲-۳. گسترش.....

۳۵	 ۴-۲-۳. تعلیق
۳۶	 ۵-۲-۳. نقطه اوج
۳۷	 ۶-۲-۳. گره گشایی
۳۸	 ۷-۲-۳. پایان و انواع آن
۴۰	گفتار چهارم- عناصر داستان
۴۱	 ۴. عناصر داستان
۴۱	 ۱-۴. موضوع
۴۲	 ۲-۴. درونمایه
۴۳	 ۳-۴. شخصیت شخصیت پردازی
۴۵	 ۱-۳-۴. تفاوت عنصر شخصیت در داستان کوتاه و رمان
۴۵	 ۲-۳-۴. انواع شخصیت
۴۵	 ۱-۲-۳-۴. ساده یا مسطح، پیکره بندی
۴۶	 ۲-۲-۳-۴. جامع، پیچیده، کروی، بیضی
۴۶	 ۳-۲-۳-۴. ایستا یا ثابت
۴۶	 ۴-۲-۳-۴. پویا یا گسترش یابنده
۴۶	 ۵-۲-۳-۴. قالبی
۴۶	 ۶-۲-۳-۴. قراردادی
۴۶	 ۷-۲-۳-۴. نوعی یا تیب
۴۶	 ۸-۲-۳-۴. تمثیلی
۴۶	 ۹-۲-۳-۴. نمادین
۴۷	 ۱۰-۲-۳-۴. همه جانبه
۴۷	 ۱۱-۲-۳-۴. قهرمان یا اصلی یا مرکزی
۴۷	 ۱۲-۲-۳-۴. فرعی
۴۷	 ۱۳-۲-۳-۴. مخالف
۴۷	 ۱۴-۲-۳-۴. مقابل

۴۷	 ۱۵-۳-۴. ضد قهرمان
۴۷	 ۳-۳-۴. شخصیت‌پردازی و شیوه‌های آن
۴۸	 ۴-۴. زاویه دید
۴۸	 ۱-۴-۴. تعریف زاویه دید
۴۹	 ۲-۴-۴. انواع زاویه دید
۴۹	 ۱-۲-۴-۴. دانای کل نامحدود
۵۰	 ۲-۲-۴-۴. دانای کل نمایی
۵۰	 ۳-۲-۴-۴. دانای کل محدود
۵۱	 ۴-۲-۴-۴. اول شخص
۵۱	 ۵-۲-۴-۴. تک‌گویی درونی
۵۱	 ۶-۲-۴-۴. تک‌گویی بیرونی
۵۲	 ۷-۲-۴-۴. دوم شخص
۵۲	 ۸-۲-۴-۴. بدون راوی
۵۲	 ۹-۲-۴-۴. چرخشی
۵۳	 ۵-۴. صحنه
۵۳	 ۶-۴. لحن
۵۴	 ۷-۴. فضا
۵۵	 ۸-۴. سبک
۵۵	 ۹-۴. زبان
۵۶	 ۱۰-۴. تکنیک
۵۷	گفتار پنجم - تحلیل عناصر پیرنگ و عناصر داستان مجموعه بنی آدم
۵۸	 ۱-۵. داستان کوتاه اول از مجموعه بنی آدم: مولی و شازده
۵۹	 ۱-۱-۵. تحلیل عناصر پیرنگ مولی و شازده
۵۹	 ۱-۱-۱-۵. شروع
۵۹	 ۲-۱-۱-۵. ناپایداری

۶۰	 ۳-۱-۱-۵ گسترش
۶۰	 ۴-۱-۱-۵ تعلیق
۶۰	 ۵-۱-۱-۵ نقطه اوج
۶۱	 ۶-۱-۱-۵ گره گشایی
۶۱	 ۷-۱-۱-۵ پایان
۶۱	 ۲-۱-۵ تحلیل عناصر داستانی مولی و شازده
۶۱	 ۱-۲-۱-۵ موضوع
۶۲	 ۲-۲-۱-۵ در نمایه
۶۲	 ۳-۲-۱-۵ شخصیت و شخصیت پردازی
۶۳	 ۴-۲-۱-۵ زاویه دید
۶۴	 ۵-۲-۱-۵ صحنه
۶۶	 ۶-۲-۱-۵ لحن
۶۶	 ۷-۲-۱-۵ فضا
۶۷	 ۸-۲-۱-۵ سبک
۶۸	 ۹-۲-۱-۵ زبان
۶۹	 ۱۰-۲-۱-۵ تکنیک
۶۹	 ۳-۱-۵ جدول شماره (۱) عناصر پیرنگ مولی و شازده
۷۱	 ۴-۱-۵ جدول شماره (۲) عناصر داستانی مولی و شازده
۷۲	 ۲-۵ داستان کوتاه دوم از مجموعه بنی آدم: اسم نیست
۷۳	 ۱-۲-۵ تحلیل عناصر پیرنگ اسم نیست
۷۳	 ۱-۱-۲-۵ شروع
۷۳	 ۲-۱-۲-۵ ناپایداری
۷۴	 ۳-۱-۲-۵ گسترش
۷۵	 ۴-۱-۲-۵ تعلیق
۷۶	 ۵-۱-۲-۵ نقطه اوج

۷۶	 ۵-۲-۱-۶. گره گشایی
۷۷	 ۵-۲-۱-۷. پایان
۷۸	 ۵-۲-۲. تحلیل عناصر داستانی اسم نیست
۷۸	 ۵-۲-۱. موضوع
۷۸	 ۵-۲-۲. درونمایه
۷۸	 ۵-۲-۳. شخصیت و شخصیت پردازی
۸۰	 ۵-۲-۴. زاویه دید
۸۱	 ۵-۲-۵. صحنه
۸۴	 ۵-۲-۲. لحن
۸۴	 ۵-۲-۷. فضا
۸۵	 ۵-۲-۸. میک
۸۵	 ۵-۲-۹. زبان
۸۵	 ۵-۲-۱۰. تکنیک
۸۶	 ۵-۲-۳. جدول شماره (۱) عناصر پیرنگ اسم نیست
۸۷	 ۵-۲-۴. جدول شماره (۲) عناصر داستانی اسم نیست
۸۹	 ۵-۳-۳. داستان کوتاه سوم از مجموعه بنی آدم: یک شب دیگر
۹۰	 ۵-۳-۱. تحلیل عناصر پیرنگ یک شب دیگر
۹۰	 ۵-۳-۱. شروع
۹۱	 ۵-۳-۲. ناپایداری
۹۱	 ۵-۳-۳. گسترش
۹۱	 ۵-۳-۴. تعلیق
۹۲	 ۵-۳-۵. نقطه اوج
۹۲	 ۵-۳-۶. گره گشایی
۹۲	 ۵-۳-۷. پایان
۹۳	 ۵-۳-۲. تحلیل عناصر داستانی یک شب دیگر

۹۳	 ۱-۲-۳-۵ موضوع
۹۳	 ۲-۲-۳-۵ درونمایه
۹۳	 ۳-۲-۳-۵ شخصیت
۹۴	 ۴-۲-۳-۵ زاویه دید
۹۵	 ۵-۲-۳-۵ صحنه
۹۵	 ۶-۲-۳-۵ لحن
۹۵	 ۷-۲-۳-۵ فضا
۹۶	 ۸-۲-۳-۵ یک
۹۶	 ۱-۲-۳-۵ زبان
۹۶	 ۱۰-۲-۳-۵ تکنیک
۹۷	 ۳-۳-۵ جدول شماره (۱) عناصر پیرنگ یک شب دیگر
۹۸	 ۴-۳-۵ جدول شماره (۲) عناصر داستان یک شب دیگر
۱۰۰	 ۴-۵ داستان کوتاه چهارم از مجموعه بن آدم: امیلیانو حسن
۱۰۰	 ۱-۴-۵ تحلیل عناصر پیرنگ امیلیانو حسن
۱۰۰	 ۱-۱-۴-۵ شروع
۱۰۱	 ۲-۱-۴-۵ ناپایداری
۱۰۲	 ۳-۱-۴-۵ گسترش
۱۰۲	 ۴-۱-۴-۵ تعلیق
۱۰۳	 ۵-۱-۴-۵ نقطه اوج
۱۰۳	 ۶-۱-۴-۵ گره کشایی
۱۰۳	 ۷-۱-۴-۵ پایان
۱۰۴	 ۲-۴-۵ تحلیل عناصر داستانی امیلیانو حسن
۱۰۴	 ۱-۲-۴-۵ موضوع
۱۰۴	 ۲-۲-۴-۵ درونمایه
۱۰۵	 ۳-۲-۴-۵ شخصیت و شخصیت پردازی

۱۰۶	 ۴-۲-۵. زاویه دید.
۱۰۷	 ۵-۲-۵. صحنه.
۱۰۸	 ۶-۲-۵. لحن.
۱۰۹	 ۷-۲-۵. فضا.
۱۰۹	 ۸-۲-۵. سبک.
۱۱۰	 ۹-۲-۵. زبان.
۱۱۰	 ۱۰-۲-۵. تکنیک.
۱۱۱	 ۳-۴-۵. جدول شماره (۱) عناصر پیرنگ امیلیانو حسن.
۱۱۲	 ۴-۴-۵. جدول شماره (۲) عناصر داستانی امیلیانو حسن.
۱۱۴	 ۵-۵. داستان کوتاه پنجم از جرعه بنی آدم: چوب خشک بلوط.
۱۱۵	 ۱-۵-۵. تحلیل عناصر پیرنگ چوب خشک بلوط.
۱۱۵	 ۱-۱-۵-۵. شروع.
۱۱۵	 ۲-۱-۵-۵. ناپایداری.
۱۱۶	 ۳-۱-۵-۵. گسترش.
۱۱۶	 ۴-۱-۵-۵. تعلیق.
۱۱۷	 ۵-۱-۵-۵. نقطه اوج.
۱۱۸	 ۶-۱-۵-۵. گره گشایی.
۱۱۸	 ۷-۱-۵-۵. پایان.
۱۱۸	 ۲-۵-۵. تحلیل عناصر داستانی چوب خشک بلوط.
۱۱۸	 ۱-۲-۵-۵. موضوع.
۱۱۹	 ۲-۲-۵-۵. درونمایه.
۱۱۹	 ۳-۲-۵-۵. شخصیت و شخصیت پردازی.
۱۲۱	 ۴-۲-۵-۵. زاویه دید.
۱۲۲	 ۵-۲-۵-۵. صحنه.
۱۲۳	 ۶-۲-۵-۵. لحن.

۱۲۴	 ۷-۲-۵-۵. فضا
۱۲۴	 ۸-۲-۵-۵. زبان
۱۲۵	 ۹-۲-۵-۵. سبک
۱۲۵	 ۱۰-۲-۵-۵. تکنیک
۱۲۶	 ۳-۵-۵. جدول شماره (۱) عناصر پیرنگ چوب خشک بلوط
۱۲۷	 ۴-۵-۵. جدول شماره (۲) عناصر داستانی چوب خشک بلوط
۱۲۹	 ۶-۵. داستان کوتاه ششم از مجموعه بنی آدم: اتفاقی نمی افتد
۱۲۹	 ۱-۶-۵. تجار عناصر پیرنگ اتفاقی نمی افتد
۱۲۹	 ۱-۶-۵. شایع
۱۳۰	 ۲-۱-۶-۵. نایابداری
۱۳۰	 ۳-۱-۶-۵. گستره
۱۳۲	 ۴-۱-۶-۵. تعلیق
۱۳۲	 ۵-۱-۶-۵. نقطه اوج
۱۳۲	 ۶-۱-۶-۵. گره گشایی
۱۳۳	 ۷-۱-۶-۵. پایان
۱۳۳	 ۲-۶-۵. تحلیل عناصر داستانی اتفاقی نمی افتد
۱۳۳	 ۱-۲-۶-۵. موضوع
۱۳۴	 ۲-۲-۶-۵. درونمایه
۱۳۴	 ۳-۲-۶-۵. شخصیت و شخصیت پردازی
۱۳۶	 ۴-۲-۶-۵. زاویه دید
۱۳۸	 ۵-۲-۶-۵. صحنه
۱۳۹	 ۶-۲-۶-۵. لحن
۱۳۹	 ۷-۲-۶-۵. فضا
۱۳۹	 ۸-۲-۶-۵. زبان
۱۴۰	 ۹-۲-۶-۵. سبک

توجه به زبان فارسی به عنوان زبان رسای معارف والای انسانی و تأمل در ادبیات فارسی به عنوان گنجینه ارزشمند علم، حکمت، اخلاق، عرفان، دین، فلسفه و دانش های بشری؛ ما را به عظمت فرهنگی و اقتدار تاریخی ملتی بزرگ رهنمون می سازد؛ ملتی که هویت و مانایی خود را بیش از هر چیزی وامدار زبان شیرین و ادبیات دلنشین فارسی است.

ادبیات کلاسیک فارسی با آثاری همچون شاهنامه حکیم ابوالقاسم فردوسی، مثنوی معنوی مولانا، ربیع الدین بلخی، تاریخ ابوالفضل بیهقی و سیاستنامه خواجه نظام الملک طوسی، قابوسنامه عنصرالمعالی دیوان اشعار حافظ و سعدی و... همه و همه، به عنوان کلیدهای فرهنگ و تمدن ایرانی و جواهری درخشان و وحدت و حمیت ایرانیان در طول تاریخ پرفراز و فرود ادبیات فارسی بوده که به شکل های مختلف، در قالب انواع هنر، شعر، تاریخ، قصه، داستان و رمان، به عنوان یادگارهای ارجمند این دارماندار ایران - می درخشند.

زبان فارسی از آغاز، به ویژه در سراسر ایران از اسلام؛ حامل ارزش ها، روش و منش انسانی و معرف افکار، معارف و فرهنگ و تمدن و زیر ایرانی بوده است. آثاری که از دوره فارسی باستان و میانه و تمامی آثاری که در ادوار بعد - به ویژه دوران معاصر - به قلم نویسندگان صاحب سبک این دیار پرافتخار برجای مانده است، مبین این ادعا است.

اگرچه سابقه داستان پردازی و داستان نویسی در ایران به پیش از اسلام می رسد اما داستان نویسی به شیوه جدید در ایران - بر خلاف مغرب زمین که بعد از سروانتس و رابله، یعنی تقریباً از قرن هجدهم به بعد پدید آمد - بیش از چندین دهه سابقه ندارد و به دوران بعد از مشروطیت برمی گردد. یعنی زمانی که شادروان جمال زاده با نگارش یکی بود یکی نبود در ۱۳۰۰ شمسی و سپس صادق هدایت، صادق چوبک، بزرگ علوی، ابراهیم گلستان، جلال آل احمد، هوشنگ گلشیری،

محمود دولت‌آبادی و دیگران، در دو نوع داستان بلند و داستان کوتاه، آثار ارزشمندی از خود به یادگار گذاشته‌اند.

ادبیات داستانی ما، به‌ویژه در قرن حاضر به واسطه تحول و دگردیسی زندگی، با شکل و شمایل و سبک و سیاقی دیگرگونه ظاهر می‌شود زیرا تحولات ادبیات داستانی غرب، در ادبیات داستانی ما نیز بی تأثیر نبوده و نیست و طبیعتاً نویسندگان ایرانی نیز از این قاعده مستثنی نبودند و از تحولات ادبیات داستانی غرب تأثیر پذیرفته‌اند، به نحوی که نویسنده ای چون دولت‌آبادی روزگاری، مان ده جلدی کلید را می‌نویسد و به جامعه ادبی تقدیم می‌کند و زمانی دیگر مجموعه «استان بنی آدم» را به اجمال در یک جلد؛ که گاه برخی از داستان‌های کوتاه آن مانند «یک شب دیگر» از حد معقول هم، کوتاه‌تر می‌شود و شکل داستانک به خود می‌گیرد.

معمولاً نویسنده امروز، در داستان‌نویسی به آفرینشی جدید دست می‌زند تا مخاطبان جدیدی که دیگر حوصله و فراست، فراغت چندانی ندارند را نیز جذب کند و اقیانوس سازد و علاوه بر آن از قافله داستان‌نویس مغرب‌زبان در نگارش داستان‌هایی به سبک و سیاق جدید هم عقب نماند.

بی‌تردید عناصر و اجزاء مختلفی، چهارچوب یک داستان را شکل می‌دهند. هر چه این اجزاء با هم ارتباط بیشتری داشته باشند و مکمل هم باشند، بیان‌دهندسجام داستان قوی‌تر و بیشتر خواهد بود و هرچه رابطه بین این اجزاء کم باشد داستان ضعیف و خواننده دچار سردرگمی و پریشانی می‌شود.

این اجزاء همان عناصر پیرنگ و عناصر داستان هستند که عبارتند از: شروع، ناپایداری، گسترش، تعلیق، نقطه اوج، گره‌گشایی، پایان، موضوع، درونمایه، شخصیت، زاویه دید، لحن، فضا، زبان، سبک و تکنیک؛ که نویسندگان در حد توان به این اجزاء و عناصر داستانی پرداخته‌اند. داستانی که عناصر آن درست، به‌موقع، به‌اندازه و قانونمند باشد آن داستان منسجم و تأثیرگذار خواهد بود. نحوه به کارگیری عناصر در انواع مختلف داستان نیز متفاوت است؛ بنابراین برای ورود به هر نوع داستانی باید با میزان به کارگیری هر عنصر آشنا باشیم. در این کتاب، بنی آدم

محمود دولت‌آبادی از نظر عناصر پیرنگ و عناصر داستانی به روش توصیفی و تحلیل محتوا مورد مطالعه، بررسی و تحلیل قرار گرفته و نتایج هر داستان در قالب آمار و نمودار ارائه شده است.

دولت‌آبادی نویسنده‌ای توانا ست و نمو او زنده و پویا و سخنان ابوالفضل بی‌هی همشهری او را یادآوری می‌کند. سبک بیشتر نوشته‌های دولت‌آبادی رئالیسم است؛ توصیف‌های او آنقدر دقیق و زیبا است که مخاطب هنگام مطالعه آن خود را در حال تماشای فیلم می‌بیند. دولت‌آبادی را اغلب با رمان‌های طولانی همچون «کلیدر» می‌شناسیم، اما او داستان‌های کوتاهی هم چون «نون نوشتن» و «بنی‌آدم» را هم در کارنامه خود دارد. او درباره این داستان‌ها کوتاه می‌گوید: «گفتم. همان اول کار گفتم که نوشتن داستان کوتاه کار من نیست. این هنر بزرگ را کافکا داشت. ولفگانگ بورشرد داشت و می‌توانست بدارد که در همان بیرون، جلو در جان سپرد و داغش لابد فقط به دل من یکی نیت و من تر از او چخوف داشت...»

بنی‌آدم، مجموعه شش داستان کوتاه، اجتماعی است با عناوینی چون: ۱- مولی و شازده ۲- اسم نیست ۳- یک شب دیگر ۴- امپایانو حسن ۵- چوب خشک بلوط ۶- اتفاقی نمی‌افتد؛ که بیشتر فضای شهری دارند. در این کتاب شخصیت‌پردازی و روایت متفاوتی از دولت‌آبادی می‌بینیم که در نوع خود جالب توجه است. بنی‌آدم، کتابی ماجراجویانه نیست بلکه کتابی است که نویسنده نگرانی‌های ذهنی خود را درباره گرفتاری‌های انسان مدرن بیان کرده است و مخاطب را با این نگرانی‌ها آشنا و همراه می‌سازد.

دولت‌آبادی در بنی‌آدم می‌خواهد از دردها و پریشانی‌های بشر بگوید. بنی‌آدمی که محکوم این پریشانی است از این‌رو کتاب بنی‌آدم که جزو آثار متأخر دولت‌آبادی است به جهت سبک و سیاق با دیگر آثار او کاملاً متفاوت است. وی این تفاوت را آگاهانه با نوع به کارگیری عناصر پیرنگ و عناصر داستان در این مجموعه، به اوج خود رسانده و سبکی جدید در داستان کوتاه پدید آورده است. امید است این پژوهش آغازی باشد برای نقد و معرفی دیگر آثار دولت‌آبادی که البته کارهای ارزشمندی هم تاکنون انجام شده است.